

Bij de 100^e geboortedag van Birgit Nilsson: 17 mei 2018

door Michael Eisenblätter

In augustus 1993 vierde het pretpark Tivoli in Kopenhagen zijn 150 jarig bestaan met een uitgebreid jubileumprogramma waarvoor ook tal van beroemdheden uit de operawereld waren uitgenodigd. De gastenlijst voor een lunch op uitnodiging van het hoofd klassieke muziek van de Deense omroep had veel weg van een 'who is who' in de opera. Eregasten waren Birgit Nilsson en haar man Bertil Niklasson. De diva bedankte met een tafelrede waarin alle aanwezige gasten op de korrel werden genomen. In mijn geval betrof het onze eerste ontmoeting in Bayreuth 1954. Mijn vaderlijke vriend en mentor Hermann Weigert – echtgenoot van Astrid Varnay – was toen haar repetitor voor de rol van Elsa. Op een dag wilde ik hem ophalen voor onze dagelijkse wandeling, maar bleef in de tuin wachten omdat er nog intensief werd gewerkt. Ik had geen idee naar wie ik luisterde maar toen Weigert naar mijn mening vroeg was die behoorlijk negatief. De volgende dag werd ik binnengeropen om kennis te maken. Ik was het liefst door de grond gegaan toen de Zweedse dame geamuseerd zei: 'So you think as well I sound like a firealarm?' Met een aai over mijn krullenbol voegde ze daar aan toe: daarom werk ik zo hard met je vriend. Dankzij Weigert mocht ik mee naar de generale *Lohengrin* en was zwaar onder de indruk van het geheel. Eugen Jochum dirigerende, Varnay (Ortrud), Windgassen (*Lohengrin*) en Nilssons Elsa waren ronduit prachtig. De volgende dag trok ik met een bos zelf geplukte weidebloemen naar de Rheingoldstrasse. Mevrouw was verrukt over mijn bloemenhulde die haar zeer aan thuis herinnerde. Bij een glas limonade vertelde ze over haar jeugd op een Zweedse boerderij en de heerlijke zomers, door haar zeer gemist. Met 'Stonden de volgende 30 jaar Margrietten in mijn kleedkamer dan wist ik, Michael uit Stuttgart zat in de zaal' besloot Nilsson de mij betreffende anekdote.

Dat haar dijk van een stem mij bij het eerste gehoor overdonderde was niet zo gek. Ten eerste hield ik vooral van lyrische stemmen en een van huis uit 'Hoogdramatische' had ik nog nooit gehoord. Mijn favorieten onder de Wagnersopranen, Varnay en Mödl, beschikten over een veel donkerder geluid. In haar memoires vertelt Nilsson hoe belangrijk de samenwerking met Weigert voor de inzet en nuancering van haar overvloedige stemmogelijkheden is geweest en noemt hem de meest fenomenale repetitor die ze ooit heeft ontmoet. Aangezien de samenwerking van Nilsson met Wieland Wagner pas met Tristan 1962 van de grond kwam, behoorde zij niet tot de Bayreuth zangers die tijdens het seizoen regelmatig in zijn 'Winter Bayreuth' Stuttgart te horen waren, al gasteerde ze wel enkele keren als Turandot, Isolde en Amelia (Ballo). Daar stond tegenover dat ik haar elders wel veel beleefde, naast alle grote Wagnerpartijen ook als Aida, Fidelio, Elektra, Salome, en vanaf 1976 ook als Die Färberin in 'FroSch'. Nilsson heeft lang gearzeld deze rol op zich te nemen wat volgens eigen zeggen haar carrière langer heeft laten voortduren dan oorspronkelijk verwacht. Ze was toen immers al 58 jaar oud en had in Wenen net haar 200e Isolde gezongen. Uiteindelijk werden het er 206, een ongeëvenaard record in de geschiedenis van de opera. Haar laatste rol op toneel was Elektra in Frankfurt, het laatste openbare concert vond in 1984 plaats, steeds zonder vooraankondiging. 'Afscheid nemen is altijd een beetje sterven, daar heb ik geen zin in'.

Iedere heldentenor van naam was in de jaren '60 en '70 ooit eens haar Tristan, Windgassen alleen al 80 keer. Na zijn afscheid hadden Jess Thomas en vooral Jon Vickers haar voorkeur. Op diens Tristan heeft zij 14 jaar moeten wachten, een droomprins, die op 7 juli 1973 in Orange onder leiding van Karl

Böhm werd opgenomen. Ruth Hesse (Brangäne) had toen mijn plaats geregeld, naast Berthil Niklasson, de aardige bescheiden echtgenoot Van Nilsson. De voorstelling in het antieke theater begon pas tegen zonsondergang, dus vrij laat, en achteraf was in het kleine plaatsje amper nog iets te eten te krijgen. Toch had de charmante Zweed een tuinrestaurant weten over te halen om midden in de nacht voor de uitgehongerde cast open te gaan en ik mocht ook mee. De zomernacht was heerlijk warm, het eten verrukkelijk en de wijn vloeyde rijkelijk. De zeer religieuze Vickers dronk weliswaar geen alcohol maar dat compenseerde zijn Zweedse operapartner ruimschoots. De stemming was opperbest en het gelag eindigde bij het ochtendgloren met een stukje 'Liebesnacht' a capella, wel begeleid door honderden krekels. Zo gedisciplineerd de diva zich voor de optredens gedroeg, zo uitbondig kon ze achteraf de remmen losgooien en als het 'moest' iedereen onder de tafel drinken.

Een geliefde Zweedse zomertraditie is het rivierkreefteten. Men begint met een kreeftje en een Schnaps. Dat wordt tenminste vijfmaal herhaald. Wie het dan nog lukt om op een spontaan voorgesteld thema een enigszins coherente speech te houden, heeft gewonnen. Mijn eerste confrontatie met dit gebruik vond plaats in het huis van Elisabeth Söderström en Nilsson was de winnaar die avond met een prachtige rede over het liefdesleven van de rivierkreeft. Mijn vriend Heino en ik ontwaakten de volgende ochtend met een heel zwaar hoofd en hadden geen idee hoe we in bed waren geraakt. Toen klopte een vrolijke Birgit op de deur met kopjes sterke koffie. Dat zij en de gastgevers ons onder de dekens hadden gestopt kreeg Heino trouwens bij die lunch in Kopenhagen op zijn bord.

Behalve mijn obligatoire bloemengroet voor aanvang in de kleedkamer behoorde ik niet tot de schare fans die de diva na afloop van een optreden wilde spreken. Dat was ook niet nodig want ze werkte vaak met mensen waar ik nauwe contacten mee had. Zodoende kreeg ik voldoende kansen een glimp van de vrouw achter de diva op te vangen. Ze was zich in de omgang met derden haar uitzonderlijke status volledig bewust en gebruikte die ook regelmatig ten behoeve van de belangen van anderen, wat haar bij de collega's zeer geliefd maakte. Theaterdirecteuren, regisseurs en ook dirigenten vonden haar een lastige tante die heel zakelijk kon zijn, wist wat ze kon en niet schroomde van repliek te dienen als zij dat nodig achtte. Toen Karajan haar tijdens een Tristanrepetitie een keer toebeet: 'Nog een keer mevrouw Nilsson, maar deze keer uit het hart; dat zit waar u uw portemonnee draagt', kreeg hij als antwoord: 'O, maar dan hebben wij toch nog iets met elkaar gemeen, maestro'. Karajan heeft dan ook nooit een plaat met haar gemaakt, Solti wel, en natuurlijk Karl Böhm, die niet bepaald makkelijk in de omgang met zangers was maar Nilsson kon bij hem wel een potje breken. Met haar droge relativerende humor heeft zij menig conflict tussen hem en het ensemble weten te sussen.

Birgit Nilssons Allé Stockholm

Tweemaal mocht ik haar voor 'Orpheus' interviewen. In 1982 in haar huis in Locarno deed ik haar veel plezier door een oude kennis mee te nemen, Hellen Hesse, kleindochter van de door haar zeer bewonderde schrijver. En in 1989 in Enschede gaf zij bij Opera Forum een driedaagse masterclass voor jonge werkeloze zangers, en liet en passant horen dat haar stem nog in behoorlijke conditie verkeerde. Toen durfde ik te vragen waarom ze in 1984 was gestopt terwijl aria avonden volgens mij nog best hadden gekund. Zij citeerde Rudolf Bing: 'Het is beter dat ze zeggen, ach, die is opgehouden, dan dat ze vragen, zingt die nog steeds?' En ze voegde er aan toe: 'Voor een 73 jarige zijn mijn stembanden nog behoorlijk robuust, alleen de rest er omheen takelt rapide af.'

Op 25 december 2005 overleed Birgit Nilsson in haar geboorteplaats Västra Karup en werd volgens eigen wens in stilte begraven. In de volgende zomer bezochten Heino en ik het graf, natuurlijk met een grote bos Margrietten.